
ELIPTIČNE STRUKTURE IN NJIHOVE METABESEDILNE VLOGE

Metabesedilnost skupaj z različnimi leksikalnimi, prozodičnimi in drugimi jezikovnimi sredstvi razkrivajo tudi same slovnične oz. skladijske strukture, med katerimi so opazne predvsem različne eliptične strukture, v katerih ni izraženega ali polno uresničenega povedka. Eliptične ali brezpovedkove ali delno brezpovedkove strukture opravljajo najrazličnejše metabesedilne vloge: razkrivajo govorčev odnos do vsebine in poslušalca, izpostavljajo vsebino, napovedujejo različne stopnje besedilne zgradbe, poslušalcu približujejo besedilni svet.

0 Uvod

V pričujočem prispevku se bomo osredotočili na široko množico struktur, v katerih ni izraženega ali polno uresničenega povedka. Pobljže si bomo torej ogledali različne stopnje predikativne neizpeljave oz. krajšave (npr. v stavkih z imensko-glagolskim povedkom je lahko izpuščen imenski del povedka, lahko pa je neizražen nosilec predikacijske kategorije), ki so značilne in mogoče v spontano govornih narativnih besedilih. Poleg samih slovničnih oz. skladijskih značilnosti eliptičnih struktur pa bomo skušali natančneje analizirati tudi njihove komunikacijske oz. medosebne in besedilne vloge. Vse strukture kljub elipsi oz. nepolni izpeljavi predikativnega člena namreč nepretrgano ohranjajo komunikacijsko vlogo v razmerju do naslovnika. S preučevanjem eliptičnih struktur z zornega kota metabesedilnih elementov bomo tako skušali preseči mejo slovničnih značilnosti preučevanih struktur in poseči na področje njihovih sporočanjških vlog, ki se kažejo, kot smo že omenili, predvsem na metabesedilni ravni.

Omenjene eliptične strukture in njihove metabesedilne vloge bomo preučevali v 34 spontano govornih narativnih besedilih, ki smo jih posneli z diktafonom. Vseh 34 govorcev je zaradi enotnosti in usklajenosti jezikovne analize na ravni pokrajinske zvrstne opredelitve jezika iz Ljubljane ali njene okolice. Za zvrstno enakost¹

---

¹ Zvrstno enakost razumemo zelo široko. Pomeni nam le pokrajinsko (Ljubljana) enakost oz. enotnost vseh udeležencev snemanih diskurzov. Udeleženci so namreč govorili različne ravni (po)govornega jezika. Nekateri (npr. govorka besedila 13) so govorili zvrst, ki je blizu knjižnemu jeziku, večina pa je

smo se odločili predvsem zaradi zmožnosti vplivanja pokrajinske raznolikosti na razhajanja v okviru skladijske analize,² kar pomeni, da lahko na uresničitev oz. izpeljavo slovničnih/skladijskih struktur (npr. besedni red), prav tako pa tudi na nabor leksikalnih sredstev, (posredno) vpliva tudi pokrajinska pripadnost. Govorci, ki so tvorili vsak le po eno besedilo, se razlikujejo glede na spol, starost in vrsto izobrazbe. Kot je bilo že napisano, posnetih je 34 različnih med seboj nepovezanih diskurzov. V vsakem diskurzu sta bila prisotna le dva udeleženca: govorec, ki je (bil) tvorec narativnega besedila, in prejemnik, ki je s svojimi komentarji spodbujal govorca k pripovedovanju. Vsi govorci so besedila tvorili spontano, kar pomeni, da jih predhodno (pred samim diskurzom) niso tvorili na noben možen način in da se jih tako predhodno niso učili /naučili na pamet.

Za konec uvoda naj navedemo še dvojje. (1) Govorci so tvorili različno dolga besedila, saj časovno niso bili omejeni. Snemanje diskurza je namreč potekalo toliko časa, kolikor časa je bil govorec pripravljen sodelovati pri pogovoru. (2) Pri zapisu govora prevladuje transkripcija, ki daje razumljivosti in berljivosti prednost pred fonemsko ustreznostjo, kar pomeni, da je pri vseh besedilih uporabljen knjižni oz. ortografski zapis. Za branje in razumevanje besedil oz. navedenih primerov tako poznavanje fonoloških in prozodičnih znakov ni potrebno. Kljub odločitvi za knjižni zapis pa so pri transkribiranju upošteevane nekatere izjeme, ki niso skladne s standardnim slovarjem (*SSKJ*). Gre namreč za tiste izjeme, ki so skupne vsem govorcem posnetih besedil in ki kljub drugačnosti od knjižnega zapisa ne otežujejo berljivosti (npr. 1. izguba nenaglašene končnice -o pri samostalnikih srednjega spola: *mlek, okn*; 2. izguba i-ja in u-ja v predponah in v osnovi: *prpravt, prjatu*; 3. ohranjanje ukanja v prednaglasnem zlogu: *utrok, pupadki, čukulada* itd.).

1 Pomen elipse

Predno se osredotočimo na različne stopnje izpeljave povedka v stavčnih strukturah, moramo natančneje opredeliti sam pomen elipse.

Moja lastna delovna definicija elipse je: strukturne vrzeli, ki se lahko nanašajo na

a) izpuščene elemente, ki jih lahko zapolnimo s pomočjo jezikovnega konteksta,

b) druge potencialne skladijske oblike,

c) situacijski kontekst. Ta definicija postavlja kontekstualni vidik elipse na prvo mesto, saj mnoge elipse, kot npr. kontekstualno menjavanje odgovorov, sodijo v to kategorijo.

Ostalih vrzeli, kot smo pravkar videli, ni moč zapolniti na ta način, lahko pa jih povežemo

govorila zvrst, ki se predvsem na leksikalni, morfološki in skladijski ravni razlikuje od knjižnega jezika. Potrebno je še dodati, da je natančna določitev zvrsti/ravni jezika, ki jo/ga je govorec rabil, odvisna od vsakega govornega položaja posebej. »Za katero podzvrst, varianto, raven pogovornega jezika se govorec odloči, pa je mogoče opisati in s tem določiti le v okviru vsakokratne govorne situacije, upoštevaje količino narečnih in knjižnih prvin na nižjih ravneh jezika (Krajnc 2004: 15)«. Govorna jezikovna raba je tako zelo raznolika in velikokrat individualno pogojena.

² Skladijska razhajanja zaradi pokrajinske različnosti omenja npr. *Enciklopedija slovenskega jezika* (1992: 122–123). »N/arečje: Socialna zemljepisna zvrst z razmeroma velikim številom samosvojih lastnosti na vseh (ali zlasti na nekaterih) jezikovnih ravneh, posebno v glasoslovju, tipu naglase, stavčni fonetiki, naglasnem mestu, posebnih oblikah in do neke mere tudi besedah in skladnji /.../. Če pojav zaseže več narečij, je to pokrajinska značilnost«.

s potencialnim stavkom, ki nedvoumno razkrije njihov pomen. V to definicijo je vgrajena tudi pomembnost situacijskega konteksta. (Wilson 2000: 18.)

Če povzamemo navedeni citat in ga dopolnimo, lahko zapišemo, da elipso razumemo kot izpust v možni strukturi, ki ga lahko opišemo/opredelimo s pomočjo skladijskih pravil in sestavnimi elementi možne skladijske strukture. Za dopolnitev oz. »prepoznavanje« izpusta oz. »opuščenih« elementov strukture je največkrat potreben jezikovni kontekst in/ali situacijski kontekst. Nekaterih izpustov pa v strukturi ni moč prepoznati/analizirati na ravni jezikovnega in/ali situacijskega konteksta, pač pa se lahko omenjeni izpust v strukturi opredeli le s pomočjo potencialne skladijske strukture,³ kakršno predvidevajo/narekujejo sistemska pravila nekega jezika. Vsi izpusti seveda kljub navidezni skladijski pomanjkljivosti ohranjajo sporočanje vlogo v diskurzu oz. govoru.

Za konec naj še napišemo, da zapolnitev elipse oz. dopolnitev izpusta razumemo zgolj kot možnost razumevanja smisla sporočenega in ne kot dejansko zapolnjevanje s konkretnimi jezikovnimi sredstvi.

2 Analiza metabesedilnih vlog opazovanih eliptičnih struktur

Metabesedilnost, ki jo razumemo, posplošeno rečeno, kot razkrivanje ali kazanje govorcevega/piščevega odnosa do sogovorca/bralca in vsebine ter kot organizacijo diskurza (Halliday 1994: 34; Pisanski 2001: 283), se v spontanem govoru poleg različnih leksikalnih, prozodičnih in drugih jezikovnih sredstev izraža tudi preko različnih skladijskih struktur, med katerimi so najopaznejše prav eliptične strukture povedka. V posnetih besedilih smo tako zaznali predvsem dve oz. tri metabesedilne vloge brezpovedkovih ali delno brezpovedkovih struktur:

- a) označevanje in razkrivanje govorcevega odnosa do vsebine in poudarjanje oz. izpostavljanje vsebine,
- b) prenašanje oz. približevanje besedilnega sveta poslušalcu,⁴
- c) napovedovanje vsebine in stopnje besedilne zgradbe.

Vse omenjene metafunkcije se v besedilih močno prepletajo, kar bo razvidno tudi iz samih konkretnih primerov analize posnetih besedil oz. elips povedka, prav tako pa lahko posamezni jezikovni elementi oz. strukture opravljajo več kot eno metabesedilno funkcijo.

Za konec drugega poglavja naj še omenimo, da prva oz. prvi dve navedeni kategoriji (a in b) sodita v skupino metabesedilnih elementov z medosebno funkcijo,⁵ zadnja

³ »Status sestavnih delov fraze je pomemben za prepoznavanje elipse in njenega položaja znotraj dane strukture«. (Wilson 2000: 90.)

⁴ Ta skupina sodi v metabesedilno vlogo označevanja govorcevega odnosa do vsebine in poudarjanja vsebine, vendar smo jo zaradi različnih vzrokov, ki so navedeni v samem podpoglavju obravnavate skupine, osamosvojili.

⁵ Medosebna funkcija združuje označevalce epistemskega in čustvenega odnosa do vsebine ter označevalce odnosa do sogovorca.

ategorija (c) pa sodi⁶ v skupino elementov z besedilno funkcijo, saj združuje tiste strukture, ki kažejo na različne stopnje zgradbe besedila.

3 Pregled zaznanih metabesedilnih vlog eliptičnih struktur povedka

Najprej se bomo osredotočili na različne medosebne vloge obravnavanih eliptičnih struktur, nato pa si bomo поблиže ogledali še nekaj primerov eliptičnih struktur, ki opravljajo tako medosebno kot besedilno vlogo. Še enkrat pa je potrebno poudariti, da vse navedene eliptične strukture metabesedilne vloge opravljajo vedno le skupaj z drugimi leksikalnimi, strukturnimi in prozodičnimi elementi.

3.1 Označevanje govornega odnosa do vsebine in poudarjanje vsebine

V vlogi izpostavljanja vsebine oz. stopnjevanja govorne pozornosti smo v posnetih besedilih najprej zaznali (1) medpovedno elipso, ki ni znak prehoda ali menjave udeleženskih vlog (npr. govorec postavi vprašanje, sogovorec odgovori), pač pa je znak navideznega notranjega dvogovora v delu besedila istega govorca.

1. B24:⁷ Torej to, sem rekla, ti moram povedat, in da je blo to nekako tko {ee} zadekou nas je v tiste koce, men je blo tist mal neprijetn, k sem si misnla {eee} ja, vse sorte ljudje, čeprav to so v glavnem turisti, in dve stvari sta ble neverjetne. Kako so nas ljudje gledal!? Napol z veseljem, napol z zavidanjem. Zavidal so nam, preprosto, {e} potem pa to, kako so otroc doživljal tega konja.

Navidezni dvogovor razumemo kot sklop povedi, ki opravlja npr. vlogo vprašanja, in povedi z vlogo odgovora na zastavljeno vprašanje. Obe povedi tvori govorec sam, zato lahko na nek način upravičeno trdimo, da vprašalna poved ne opravlja »prave« vloge postavitve vprašanja (poizvedovanje, spraševanje), pač pa opravlja bolj vlogo sredstva tvorjenja besedila (pripovedi), s katerim govorec stopnjuje napetost, pozornost pri poslušalcu. Lahko bi rekli, da je neke vrste retorična figura.

2. B2: Pol sem se pa jaz mal glupo nardila, a veš, pa tko, da ne bi glih tko, a veš, ne, in sam jaz ... in veš, kolk nas je blo tam? Ej, ena tajnica {em} fakultete, ne vem, kera, ena mlada, pa njen mož, predvidevam, pa potem dva... en star par, tam že okrog sedemdeset sta bla že stara, pa ambasador, pa konzul, pa še ta Špela, pa Olga, Madžarka, ne, pa mogoče še dva človeka, k ju jaz nisem poznala, sam, ja, dva batlerja.

Tudi v **2. primeru** lahko vidimo notranji dvogovor. Z njim govorka stopnjuje poslušalčevo pozornost, obenem pa tudi eksplicitno razkrije svoje subjektivno stališče oz. poda komentar pripovedovanega dogodka (presenečenje, začudenje).

V vlogi izpostavljalcev subjektivnega stališča (komentarja, ocene) govorca smo v posnetih besedilih zaznali predvsem (2) različne pridevniške in prislovne povedi,

⁶ Poleg kazanja stopnje besedila obravnavane eliptične strukture kažejo tudi na govorcev čustveni odnos do vsebine, tako da bi zadnjo kategorijo morali pravzaprav uvrstiti v obe skupini, tako v skupino z besedilno kot tudi z medosebno vlogo.

⁷ Oznaka pomeni zapovrstno številko posnetega besedila.

katerih jedro predstavlja pridevniški oz. prislovni izraz.

3. B9: In zdaj tist, k je zdaj neki kot umetnik, gre v ta mesta živet, ne, k so blazno draga, ne, in živijo tko kuker v enih sodobnih komunah. Neverjetno, ne morš verjet, kaj se dogaja po svetu.

Pridevniški stavek (*neverjetno*) je pravzaprav psevdofatični signal, s katerim je govorka komentirala lastno sporočilo.

4. B9: Pol sem šla pa še v Boston ga še enkrat pogledat, {ee} in je blo tud lepo, je pol tud enih par jih je pršlo iz Lublane gor, tko fajn, po pa sem zvedla, da pa organizira to pa polet in sem se v bistvu zlo hitr odločila.

Neglagolski stavek (*tko fajn*) opravlja vlogo ocenjevalnega izraza, s katerim je govorka komentirala/ocenila pripovedovani dogodek (govorka je z njim razkrila svoje subjektivno stališče).

5. B25: Pol smo mal tko razglablal, kako zgodovina pa legitimnost vojaške sile, pa pa tradicija {e} v vojski, pa take stvari, za- zanimiv, zlasti k so, mislm, interesantni tud ljudje.

Ocenjevalni izraz (*zanimiv*) je v jedru pridevniškega stavka, s katerim govorec komentira pripovedovani dogodek in razkriva svoje subjektivno stališče (vtis).

6. B11: Pol sem reku: »Tle je zdaj nevarnost, da se že spet srečamo, pa debatirat, na konc se bomo še dumu puvabil al kaj tazga, pejva midva pol tam po svoje,« ne, in sva res šla, lušten, pol {ee} do križa, ne.

Tudi tu ocenjevalni izraz (*lušten*) opravlja vlogo psevdofatičnega signala, s katerim govorec komentira lastno sporočilo in razkriva subjektivno stališče.

Vlogo izpostavljanja in poudarjanja vsebine v posnetih besedilih opravljajo tudi (3) različne brezpovedkove strukture z izraženim izrazom v stavčnočlenski vlogi osebka in izraženim povedkovim določilom oz. prislovnim določilom. Glagolskega dela (vez) v omenjenih strukturah ni eksplicitno izpeljanega.

7. B5: In pol unadva: »Ja, kdo bo pa naše kufre čuvu?« ne, a veš, in pol jaz nisem hotla nič rečt, ne, in potem je Sandra že šla. Je rekla: »Kaj je zdaj? Vidva gresta z mano do Celovca al ne?« In pol medve tko tih, ne, a veš, jaz tko izdajalska do svojga bratranca, ne, zamera pa to /.../.

V navedenem primeru sta izpeljani dve eliptični strukturi (*medve tko tih, jaz tko izdajalska do svojga bratranca*). Med samostalniškim zaimkom (*medve, jaz*) in pridevniškim določilom (*tih, izdajalska*) je izražen zaimek *t(a)ko*, ki strukturno in pomensko »osamosvaja« stavek, katerega del je. Izraz v določilu tako postaja neposredni kvalifikator (določitelj) jedra (osebka) in bi ga lahko poimenovali osebko (jedrno) določilo. Z eliptičnima strukturama je govorka tako izpostavila povedano, prav tako pa je z njima izrazila tudi svoje subjektivno stališče do sporočenega.

8. B9: *In {e} jaz Janezu prnesem darilo, Sonetni venec, tko ful, ja, taka simbolika pa to, a veš, in Janez tko pogleda tist in reče: »Aha, al kaj, brez milosti.« Sem reku: »Ja, bi bil že čas.«*

Tudi tu govorec z neposredno zvezo med jedrom (*Sonetni venec*) in na nek način njegovim določilom (*taka simbolika*) izpostavi oz. ovrednoti smisel sporočenega.

Pri preučevanju eliptičnih struktur povedka in njihovih medosebnih vlog oz. vlog označevanja govorcevega odnosa do vsebine pa je potrebno izpostaviti še eno vrsto elips povedka, in sicer (4) elipso v spremnem stavku premege govora, ki je značilna za spontano govornjena besedila, kar delno potrjujejo tudi spodaj navedeni citati.

Prvotni govorni dogodek, tj. pogovor, samogovor (tudi t.i. tok misli) naslovniku lahko prenesemo na 4 načine, tj. to, kar kdo pove lahko /.../ b) povedano dobesedno navedemo, vendar v posebnem, t.i. spremnem stavku po potrebi povemo, kdo je tisti, ki govori ali misli, in kdaj, kje, kako, zakaj ipd. to dela: to je premi (direktni govor); v prvotnem govoru povedano lahko tudi kako skrajšamo; v spremnem stavku je povedano sotvarje prvotnega govornega dogodka /.../. Največja značilnost premege govora so spremni stavki: v njih ima osrednji položaj glagol (ali kateri drug izraz) rekanja ali mišljenja /.../. Tak glagol je lahko tudi izpuščen, tako da se v spremnem stavku navajajo samo druge, važnejše okoliščine (prim. Marjeta jo je slišala in spodbudila – izpuščeno z besedami ali rekoč). V spremnem stavku se v veliki meri podaja to, kar je bilo v prvotnem govoru podano z govornim položajem /.../. (Slovenska slovnica 2000: 653–655.)

Navedeni citat se osredotoča na značilnosti spremnega stavka premege govora v knjižnem/pisnem jeziku, saj, če ga primerjamo z analizo spremnih stavkov v posnetem korpusu, ne predvideva nikakršnega izpusta glagola rekanja ali mišljenja oz. kateregakoli drugega glagola, ki sporočajo v citatu imenovane druge, važnejše okoliščine. Slovenska slovnica predvideva le elipso glagola rekanja, ki pa je nadomeščen s kakšnim drugim glagolom (neprava elipsa).

V spremnem stavku je glagol rekanja eliptično lahko izpuščen, uporabljen pa glagol, ki podaja duševno stanje ali odziv: - »Ti, Marjeta, nikar me ne priganjaj,« se je skoraj zježila Barbara.

(Mišljeno je: je skoraj jezno rekla Barbara ali je rekla Barbara in se je pri tem skoraj jezila.) (Slovenska slovnica 2000: 656.)

Podobno kot Slovenska slovnica elipse povedka v spremnem stavku ne omenja Martina Križaj - Ortar v delu Poročani govor v slovenščini.

Pri premem poročanju se tako kot pri nepremem ubeseduje eno od vlog prvotnega govornega dejanja, in to predvsem z glagoli rekanja, lahko pa tudi z glagolniki, deležniki ali deležji, izpeljanimi iz glagolov rekanja (npr. Petrov ukaz »V vrsto!« ga je prebudil iz sanjarjenja.) Temeljno je poročanje z glagoli rekanja; le-ti stojijo v povedku t.i. spremnega/napovednega stavka. (Križaj - Ortar 1997: 160.)

Če se sedaj osredotočimo na značilnosti spremnega stavka premege govora v posnetih govornjenih besedilih, je potrebno poudariti, kot smo uvodoma že nakazali, da je v spontano tvorjenih govornjenih besedilih pogosto v spremnih stavkih zaslediti

polno⁸ elipso povedka.

9. B5: In pol spet s to kartico, ne. Jaz sem šla kar stran, veš, res nisem mogla bit tam zraven, ne. In ona men tko čez cel oddelk otroških igrač: »Spet je ratal.«

V navedenem primeru je razvidna elipsa povedka v spremnem stavku (*in ona men tko čez cel oddelk otroških igrač*). Naveden je le tvorec prvotnega govora (*ona*), sprejemnik (*men*) in kraj, kjer se je pripovedovani dogodek odvijal (*čez cel oddelk otroških igrač*). Govorka je z obravnavano strukturo še dodatno eksplicitno izpostavila svoje subjektivno stališče oz. svoj čustveni odnos do vsebine (nestrinjanje, presenečenje in delna zgroženost zaradi ravnanja ene izmed protagonistk pripovedovanega dogodka).

Pred pregledom naslednjih primerov naj še dodamo, da je v spremnih stavkih z elipso povedka praviloma vedno izraz v stavčnočlenski vlogi osebka⁹ (govorec prvotnega govora), kar je tudi pričakovano, saj je to namreč edini možni način (poleg verjetnih anaforičnih sredstev) za sporočanje tvorca prvotnega govora.

10. B1: Rekla mi je petnajsti do dvajseti oktober, ne, no pol sem pa jaz enaindvajsetga rodila, ampak je blo {em} že tolk, razumeš, da me je tast na hodniku, k sva se srečala, ne: »Ja, a si še kar doma?« Ej, pismu, mislm, k bi lohk saj te, k so domači, ne težil.

V spremnem stavku je govorka izrazila tvorca prvotnega govornega dejanja (*tast*), sprejemnika prvotnega govornega dejanja (*me*) in prostor in čas prvotnega govornega dejanja (*na hodniku, ko sva se srečala*). Zanimivo je, da je osebni zaimsek, ki je izraz sprejemnika, v tožilniški obliki.¹⁰ V eliptičnih spremnih stavkih je tožilniška oblika za sprejemnika najpogostejša.¹¹ Če se osredotočimo še na metabesedilno vlogo obravnavane strukture, vidimo, da je govorka z njo še dodatno izpostavila svoje subjektivno stališče oz. komentar pripovedovanega dogodka (jezo, razočaranje).

11. B5: Pol je pa rekla: »Zdaj pa moram it, ne, v Lublani moram bit ob dvanajstih,« k ma pač zamenjavo, ne, ker ma prvi razred devetletke in unadva: »Midva bi šla pa s tabo v Celovc. A lahko greva,« ne, k je še tolk ur blo, veš, to je blo pet ur za čakati. Midve sva ble... ob devetih smo bli že tam, a veš, ob dveh pa trideset je bil pa let, no, še več, ne. Ja, no in pol unadva: »Ja, kdo bo pa naše kufre čuvu, ne?« a veš, in pol jaz nisem hotla nič rečt, ne.

12. B12: In {e} jaz se tja usedem in jaz sem bil tko mal {trr} {G: z roko maha po zraku},

⁸ Polno v nasprotju s pomenom elipse, kakršno predvideva *Slovenska slovnica*, kjer je izpust glagola rekanja zapolnjen z glagolom, ki podaja duševno stanje ali odziv.

⁹ »Govorec prvotnega govornega dejanja je (po navadi) izražen v osebku spremenega stavka, zato naslovnik poročanja razume, na koga se nanaša zunanji kazalnik *jaz* v dobesečno navedenem besedilu, prim. Mami sem rekel / Mami si rekel / Ta je rekel mami / Brat je rekel mami: »Naj ti prinesem čaj?« (Križaj - Ortar 1997: 163)«.

¹⁰ »Naslovnik prvotnega govornega dejanja je po navadi izražen v dajalniškem ali tožilniškem predmetu spremenega stavka; zato naslovnik poročanja razume, na koga se nanaša zunanji kazalnik ti (tj. drugoosebni / svojilni zaimsek ali glagol) v dobesečnem navedku besedila prvotnega govornega dogodka /.../ (Križaj - Ortar 1997: 164)«.

¹¹ Prim. **B2:** A veš, in še dobr, ker, a veš, kaj je Janez naredu?! Uno Špelo je udzad strpu v svoj avto, mene pa: »Ja, Ana, vi boste ... vi pa ne boste tle udzadi, vi boste pa šli naprej, k mate dolge noge.«

Simon tud tko in pol Simon men: »Ja, ne, jaz sem res {e} ...« tko ponovi še enkrat: »Mam mal travme pa to od tebe.« Pa jaz tko: »Ja, sori, ne, sam to tko je, a veš, zgodba traja že dvanajst let, a veš, ni kaj,« in pol nasproti sedi njegov najbolši prjatu /.../.

V obeh primerih je v spremnih stavkih izražen le govorec prvotnega govornega dejanja (*unadva, jaz*) oz. govorec in prejemnik (*Simon, men*). Govorec je z opustitvijo vseh drugih okoliščin, ki so spremljale oz. pogojevale prvotni govor, pozornost poslušalca usmeril neposredno na samo govorno dejanje. S tem ga je poudaril in izpostavil.

13. B1: Do polnoči sta bla pr nama, {eee} ob ene osmih zvečer ... ampak vseen, jaz sem: »Daj bodta še mal, mene je mal strah,« a veš .

14. B12: In {e} tko ful enga folka in skratka, da bi šli na ta žur tud mi in tko, mislm, tud jaz pa Lada pa to, in jaz sem najprej: »Joj, jaz ne bi šel,« pa ful sem travmiral.

V zadnjih dveh primerih je naveden do sedaj še ne omenjen način tvorjenja eliptičnih spremnih stavkov, ki smo ga pogostokrat srečali pri analizi posnetega gradiva. V spremnem stavku je poleg tvorca prvotnega govornega dejanja (osebek) izražena tudi sedanjska oblika pomožnika *biti* (npr. *jaz sem*).

3.1.1 Prenašanje oz. približevanje besedilnega sveta poslušalcu

V pričujočem podpoglavju si bomo ogledali tiste eliptične strukture, ki z opisom prostora, kraja, kjer se je pripovedovani dogodek odvijal, in vremenskih razmer v času pripovedovanega dogodka oddaljeni besedilni svet približajo poslušalcu, obenem pa ga tako tudi pomensko izpostavijo. Glede na vlogo, ki jo opravljajo, so obravnavane strukture blizu sekundarnim deiktikom, ki so prav tako prenašalci oddaljenega besedilnega sveta, o katerem pripoveduje govorec, v sedanjost oz. tukajšnjost. S tem besedilni svet približajo sprejemniku.

Zaradi vsega predhodno napisanega (približevanje vlogi sekundarnih deiktikov) smo obravnavane eliptične strukture delno izključili iz skupine označevalcev govorcevega odnosa do vsebine in poudarjalcev vsebine oz. smo jih le izpostavili in na ta način poudarili eno izmed njihovih vlog, ki je, kot smo že napisali, približevanje besedilnega sveta poslušalcu. Vse eliptične strukture, obravnavane v pričujočem podpoglavju, pa poleg že omenjene vloge opravljajo tudi druge metabesedilne vloge. Z njimi govorce izpostavljajo vsebino in tako stopnjujejo oz. krepijo poslušalčevo pozornost/napetost. Obenem seveda govorce razkrivajo tudi svoja lastna subjektivna stališča, kar zopet priča o tem, da je nemalokrat težko ali pa nesmiselno strogo ločevati med enimi in drugimi metabesedilnimi vlogami, saj se le-te največkrat prepletajo in dopolnjujejo.

15. B1: Marjeta: No, in pol sva šla. Ej, pol je bil pa šit, pol pa... to je bil enaindvajseti oktober navsezgodi zjutri. Megla v Lublani, {ueh}, tko, prav uno spuki, a veš. Mojca: Ja ja.

Marjeta: Meglen, težko, mraz, a veš, tist, tak nagravn, no in sva šla v purudnišnico.

Tu je govorka z nominalnimi stavki (s samostalnikom oz. pridevnikom v jedru) podala opis vremenskih razmer v času pripovedovanega dogodka. Tako je razkrila svoj vtis doživljanja opisanih okoliščin in še bolj približala grajeni besedilni svet poslušalcu.

Tu je govorka z brezpovedkovimi strukturami podala opis prostora (kraja), kjer se je del pripovedovanega dogodka odvijal. V jedru struktur je največkrat samostalnik (npr. *rožce*, *vrt*, *tist mir*) oz. zveza nedoločnega števnik (v vlogi prilastka količine) in samostalniškega jedra (*mal ljudi*). Nizanje samostalniških besed oz. brezpovedkove strukture v navedenem primeru bi na nek način lahko poimenovali tudi prenašalci besedilnega sveta v čas in prostor poslušalca.

Vlogo prenašalcev besedilnega sveta v sedanjost oz. vlogo brisanja časovne in prostorske oddaljenosti grajenega besedilnega sveta opravljajo v posnetih besedilih tudi povedi oz. stavki z izpustom dela zložene glagolske oblike preteklika. Izpuščen je lahko ali pomožnik ali deležnik.

16. B12: In pol smo mi žur nardil, ampak... in je bil totaln žur, res, mislm, totalno {e} rasturil in to, in plesal, in bli pijani, in kričal, vse živo, v bistvu od Nataše folk, od Simona folk, so pa sedel tam za mizo v sosedni sobi in so v bistvu cel večer ga pahal.

Govorec je nizal dejanja (in stanja) s pomočjo eliptičnih struktur (*rasturil*, *plesal*, *kričal*). Uporabil je (le) deležnik, pomožnik pa je izpustil. Enako je storil tudi pri imensko-glagolskem povedku (*bli pijani*), kjer je prav tako izpustil sedanjisko obliko pomožnika, uporabil pa je (le) deležnik in imenski del povedka. Tu je potrebno še dodati, da izpust pomožnika in nizanje deležnikov¹² pravzaprav opravlja podobno vlogo kot povedni tvorni sedanjik, saj z njim govorec izpostavi pripovedovano dogajanje in ga tako približa poslušalcu.

17. B5: Al pa sta pršle ob treh punoč z žura, ne, al ne vem, mogoče tud, da sta v kakšnem pabu delale, mislm, da velik teh punc dela v pabu al pa v Mc'Donaldsu, ne. Luč pržgale, se puguvarjale, tko mirno, veš, tko da to je bla res taka {em} scena {em} Oliver Twist, a veš.

Podobno kot v predhodnem primeru je tudi tu govorka podala niz dogodkov (dejanj), ki so si oz. sta si sledili/la. Z elipso pomožnika je poudarjen in izpostavljen sam dogodek (obenem tudi subjektivno stališče govorca: neodobravanje, prizadetost) oz. smisel navedbe dogodkov.

Vlogo izpostavljanja in približevanja besedilnega sveta poslušalcu opravljajo tudi strukture oz. stavki s polno elipso zložene ali nezložene glagolske oblike.

18. B17: In ko je omedu, je zlezu po lojtri dol, lojtro na rame, je šel spet na... k sosedni hiši, pa je spet gor zlezu, pa spet začel dimnike ometat.

¹² Med vsemi glagolskimi oblikami je v posnetem korpusu poleg povednega sedanjika najpogostejša zložena glagolska oblika preteklika. To je tudi razumljivo in pričakovano, saj so vsi govorniki pripovedovali o dogodkih, ki so se zgodili pred trenutkom govorjenja.

19. B30: In potem sem jaz, kolikor pač sem tehnika, šu tja, začel neki z nogo toučt, udarjat, {e} vse tiste šraufe ven, gumo dol, novo gumo gor, in potem preberem opozorilo, da ne sme it hitrej kot devedeset kilometrov.

Oba navedena primera kažeta na to, da je polna elipsa povedka in osebka pri nizanju sledečih si dejanj (stanj) v pripovedi pogosta, kadar sta v strukturi izražena predmet v tožilniku in prislovno določilo kraja (*lojtro na rame, vse tiste šraufe ven, gumo dol, novo gumo gor* = N4 + Pdk → podpira elipso povedka in osebka). Z navedenimi strukturami tako govorci še bolj izpostavijo vsebino povedanega in tako stopnjujejo poslušalčevo pozornost.

20. B5: In pol iz čakalnice do letala, a misliš, da te kakšen avtobus pelje? Kufre lepo, tist, kar maš, pa peš do letala, ne. In pol lahko dež pada, ošpičene prekle, kar češ, ne.

V navedenem primeru bi bilo kakršnokoli dodajanje glagola v povedku odvečno, saj že sami eliptični strukturi z izpeljanima prislovnima določiloma (*lepo, peš*) izražata in poudarjata dejanje.

3.2 Napovedovanje vsebine in stopnje besedilne zgradbe

V posnetih besedilih smo zaznali tudi eliptične strukture, ki opravljajo metabesedilno vlogo napovedovanja vsebine besedila in stopnje besedilne zgradbe.

21. B12: In midva z Simonom tko neki komunicirava, nekaj poskušava: »Ja, ne, to je zdaj tko in to,« in pol sva se neki objemala in bratla {e} pač, ja, ne, to je tko in un in tret, in pol jaz ob ene treh sem šel. Naslednja scena, to je blo v terek novo leto, v sredo zjutri je blo to, v četrtek zvečer pridem jaz k Nataši domov, tle že v Lublani, na Prulah, {e} tko pokličem: »{Me e e } kako ste, kje ste?«, »Ja, mi smo že v Lublani, a prideš kaj naokrog?«

Podčrtana nominalna zveza (*naslednja scena*) ne napoveduje oz. razkriva toliko vsebinske ravni (dela) besedila, pač pa bolj razvoj zgradbe besedila/pripovedi (omenjene nominalne zveze pomenijo konec/zaključek dela besedila/pripovedi in začetek novega dela).

22. B5: Andreja: No, v glavnem pršla sta in time, ne, in pol smo se čekiral in smo šli v čakalnico. In pol iz čakalnice do letala, a misliš, da te kakšen avtobus pelje? Kufre lepo, tist, kar maš, pa peš do letala, ne. In pol lahk dež pada, ošpičene prekle, kar češ, ne.

Mojca: Ja, kaj pa češ.

Andreja: Ja, tako šparajo. In pol let, ne. Let je bil pa eden najbolj mirnih, kar sem jih kdaj mela. Res.

Mojca: Kolk časa letiš?

Andreja: Uro, skor dve uri, uro trideset, uro petinštirideset. Ampak let je bil pa tko, da sploh nisi vedu, da si... mislm, na vlaku te bolj trese, na avtobusu te bolj trese, res, nenavadno je blo, no, tko da smo spal, pač počival, ne /.../.

Kljub številnim brezpovedkovim strukturam v **22. primeru** se bomo osredotočili le

na samostojno rabljeno samostalniško besedo *let* (*in pol let, ne*), s katero je govorka napovedala, o čem bo pripovedovala (vsebina). Obravnavana nominalna struktura opravlja vlogo napovedovalca/povzermalca vsebine dela besedila, ki sledi.

23. B1: Pol je pa... joj, pa še tist, ej, a veš, k so rekl pri klistirju, ne: »Ja, je fino, če se sklestirate, boš laži rodila,« gor, uno, tretje, ne. Ej, šit, ej, dejansko takrat ubijaš za tist skret, ne, mislm, ej, da bi mi takrat se kdo na skret usedu, bi ga pa, {aaa} vrata bi odprla pa ga ven zabrisala /.../.

24. B5: Pol pa to. A sem ti prpovedvala, kako sva kupvale tegale (G: kaže z roko na sliko), nikjer ga ni za dobit. To je Bob, the builder, ne, tale naš {em}, kaj je že? Mojster Miha /.../.

V **23.** in **24. primeru** sta navedeni brezpovedkovi strukturi, katerih jedro predstavljata kataforično rabljena zaimka, ki opravljata vlogo napovedovalca (*pa še tist, pol pa to*). Oba napovedovalca, ki ju govorki tudi pomensko oz. vsebinsko dopolnita/razložita, poleg napovedovanja prehoda na novi del vsebine besedila opravljata tudi konativno vlogo. Govorki tako uravnava in stopnjujeta poslušalčevo pozornost.

25. B5: Andreja: A sem ti prpovedvala, kako je Mateja plačvala s kartico?
Mojca: Ne.

Andreja: No, to je blo že drugo nakupovanje s kartico. /.../ In dejansko, Angležinja, a veš, Rok Novak, kaj pa ona ve, kaj je Rok, ne. In ona se je enostavno Novak podpisala, ona ji je sicer prepisala dol številko kartice, pa ta listek je obdržala, pa za kolk funtov in sva šle. /.../ No in pol, k je tega Boba, the builderja kupla, sem ga jaz najdla /.../ In pol spet s to kartico, ne. Jaz sem šla kar stran, veš, res nism mogla bit tam zravn, ne. In ona men tko čez cel oddelk otroških igrač: »Spet je ratal.«

Za konec analize brezpovedkovih struktur z vlogo napovedovanja in povzemanja smo navedli še en primer rabe eliptičnega stavka, s katerim pa govorka pravzaprav ni napovedala vsebine dela besedila, ki sledi, pač pa se je z obravnavano strukturo v besedilu vrnila nazaj in je tako že s samo povedjo (*in pol spet s to kartico*) vsebinsko povzela predhodno že opisani dogodek (*nakupovanje s kartico*). Ker je bil dogodek že večkrat opisan (pripovedovan), ga govorka za eliptičnim stavkom, ki ta dogodek samozadostno povzema, ni še enkrat eksplicitno podala.

4 Sklep

Z analizo obravnavanih izpeljav povedka smo skušali preseči preučevanje slovničnih oz. skladenjskih značilnosti eliptičnih struktur, zato smo se osredotočili predvsem na njihove komunikacijske oz. medosebne in besedilne vloge, kar pomeni, da smo jih opazovali z zornega kota metabesedilnih elementov.

Potrdilo se je, da preučevane strukture skupaj z drugimi slovničnimi in leksikalnimi sredstvi opravljajo raznolike metabesedilne vloge. Lahko so označevalci govorčevega odnosa do vsebine, napovedovalci vsebine in stopnje besedilne zgradbe, prenašalci besedilnega sveta poslušalcu, lahko pa opravljajo tudi vlogo posredovalcev poročanega govora. Vse navedene metabesedilne vloge se medsebojno prepletajo

in dopolnjujejo, kar pomeni, da pri obravnavi določene medosebne ali besedilne vloge ne smemo prezreti tudi preostalih vlog, ki jih prav tako opravljajo preučevana leksikalna ali slovnična sredstva, saj so medsebojno odvisne in pogojene.

Literatura

Halliday, M. A. K., 1994: *An introduction to Functional Grammar*. Oxford: Oxford University press.

Krajnc, Mira, 2004: *Besediloslovne značilnosti pokrajinskega pogovornega jezika na gradivu mariborščine*. Magistrsko delo na Oddelku za slovenistiko.

Križaj - Ortar, Martina, 1997: *Poročani govor v slovenščini*. Doktorska disertacija na Oddelku za slovanske jezike in književnosti.

Pisanski, Agnes, 2001: Koncept metabesedilnih elementov v uporabnem jezikoslovju. *Vestnik* 3. 283–292.

Pisanski, Agnes, 2002: Analiza nekaterih metabesedilnih elementov v slovenskih znanstvenih člankih v dveh časovnih obdobjih. *Slavistična revija* 50. 183–197.

Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V., 1989. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Toporišič, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Toporišič, Jože, 2001: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

Wilson, Peter, 2000: *Mind the gap: ellipsis and stylistic variation in spoken and written English*. London: Pearson Education.

Viri

Korpus 34 posnetih spontano govorjenih besedil.